

szakmának. Magas szinten művelik, oktatják a mesterséget. Hivatástudatuk megfellebbezhetetlen. Nem tudom, érzik-e ők is, ez most nem profikra vall. A fejezetek vázaltszerűek, a gondolatok összemosódnak. Kritikám nem is személyüknek szól, különösen nem eddigi munkásságuknak. Csak a tankönyv megnevezés zavar. Ez esetben egy kicsit erős. Bár, mint tudjuk, minden relatív. Okulni mindig lehet. Még a hevenyészett gondolatokból is.

Megint csak a bölcs ember méltató szavait idézem ajánlójából: „csúszik lefele a presztízis, mint a gatyakorca, az ám!” – csak egy szép napon nehogy pőrén álljunk a nagyérdemű elé. Mert akkor már nemcsak a lóláb lóg ki, hanem az egész meztelen valóság látszik. Csak reménykedem: a médiavalóság nem azonos az Ádám-kosztümmel.

NAGY ZOLTÁN

Bertho Lavenir, Catherine: A demokrácia és a média a 20. században
Csokonai Kiadó, Debrecen, 2005.

Modernkori sajtótörténeti tanulmányt kapunk a clermont-ferrand-i egyetem és az École Polytechnique történetétől – rendszerező szándékú könyvében a politikai hatalom és a sajtó kapcsolatát vizsgálja az első világháborútól a század végéig (az eredeti kiadás Párizsban jelent meg 2000-ben).

A monografikus igényű áttekintés – bár műve mintegy 300 oldalán a szerző elsősorban a nyugat-európai (francia, német, brit) és az amerikai demokráciák szemszögéből tárgyalja a sajtó szerepvállalását és a média – technikai fejlődéssel párhuzamosan megfigyelhető – modellváltásait, bepillantást enged a totális rendszerek médiapolitikájába is.

Könyvének alapvető kérdése, hogy a média mennyiben felelős a demokratikus rendszerek működéséért és azok esetleges torzulásaiért, illetve kitér a sajtócenzúra különböző formáinak bemutatására, a totális rendszerek (például a német és az olasz fasizmus) médiapolitikájára, illusztrálva közben a modern televíziózás és újságírás manipulatív módszereinek kialakulását és működési mechanizmusát. A kommunista rendszerek sajtóirányítására azonban nem tér ki, csupán a nyugat-európai sajtó tükrében szól a „kommunista veszély”-ről, például a francia sajtó kommunizmussal való viszonyát vagy az amerikai propagandát – benne a hollywoodi „boszorkányüldözést”, az

„elkötelezett művészvilág” viselkedését és konfliktusait – emelve ki.

Izgalmas kérdéseket vetnének fel itt az összehasonlítások, erre azonban Bertho Lavenir nem vállalkozott, amit azzal magyaráz, hogy az egyes országokat egyedi módon kell kezelni, mert az amerikai politikai háttérnek például semmi köze nincs ahhoz a politikához, amely megmagyarázza a német közéletet, vagy Franciaország az 1950-es években egészen más szemmel nézte a „kommunista fenyegetést”, mint MacCarthy Amerikája.

„Tárgyalni és meggyőzni: a 20. század folyamán a média folyamatosan biztosította ezt a két lényeges funkciót” – írja a szerző, hozzászól azonban, hogy a technikai fejlődés és a nemzetállamokon belüli vagy a világtörténelmi események rendszeres időközönként kikezdték, megbillentették vagy felborították a megszerzett egyensúlyt. Megfelelő státuszt kellett például kivívnia a rádióknak és a televízióknak, fel kellett fedezni a fénykép hatalmát, át kellett alakítani a politikai beszédek formáit, hogy azok megfeleljenek az új médiumok adta közvetítési lehetőségeknek, a vitákat úgy kellett szervezni, hogy azok „beleférjenek a képernyőbe”, ráadásul a látvány szerepének megerősödésével a véleményformáló politikai sajtó meghátrálása volt megfigyelhető az illusztrált lapokkal szemben.

A hagyományos felosztást (írott és elektronikus sajtótermékek) a tanulmány szerzője azzal árnyalja, hogy (nagyon helyesen) média alatt nemcsak újságot, tévét és rádiót ért, hanem vizsgálat alá vonja a fotográfia, a mozi-filmek és a plakátok közvéleményre gyakorolt hatását is. Könyvének a média és a hatalom viszonyának faggatásán túl ez a második, illetve ezzel összefüggő nagy erénye, hiszen jól kirajzolódik az az álláspontja is, hogy a politikai változás és a technikai átalakulás szorosan összekapcsolódik egymással.

Miközben beszámol a médiumok eszközrendszerének és típusainak változásáról, a klasszikus hírközlő tevékenység mellett bemutatva a bulvársajtó működésének jellemzőit, a mozi- és a később megjelenő tévéhíradók sajátosságait, a magazinműsorok vagy az oknyomozó újságírás hatásait a közvéleményre, láthatóvá teszi, hogy az egyes korszakokban a politika hogyan alakította át a médiát, a technikai vagy a kereskedelmi fejlődés formáit szabva ki rá, de a viszonyt fordítva is érvényesítve: hogyan változtatták meg a politikai élet formáit az új médiumok. (Szerencsés elgondolás volt, hogy az egyes fejezetekhez a tárgyalt kérdéseket illusztráló dokumentumok is kapcsolódjanak.)

Az első fejezetben (*Közvélemény, háború és propaganda*) az első világháború „hözományait” vizsgálja – az egymás ellen forduló nemzetek lakosságának mobilizálása és a közvélemény meggyőzésének szükségessége teljesen új viszonylatokba került, a plakát, a fotó és a mozi is segédeszköz lett (a közéleti diskurzus része), feltéve azt a kérdést is, hogy meddig terjed ezeknek a speciális médiumoknak a meggyőző ereje, illetve hogy milyen hatékonysággal működnek a diktatórikus rendszerekre jellemző propaganda és cenzúra-intézmények.

A másodiktól az ötödik fejezetig Bertho Lavenir az 1918–1945 közötti időszakot tárgyalja, a részletes tagolást azért érezve szükségesnek, mert a nemzeti történelmi sajátosságokon keresztül ad monografikus helyzetrajzokat a francia és brit, az olasz és német, valamint az amerikai médiáról, s szorosabban csak a harmadik és negyedik fejezet

kapcsolódik össze, Mussolini és Hitler propagandájához ugyanis – bár a két rendszer kialakulási és fejlődési feltételei nagyban különböztek – szorosan hozzátartozott a rádió, a mozi és az irodalom közéleti medializálása. A propagandaminiszter Goebbel például úgy vélte naplójában, hogy a tömegkommunikáció új eszközeinek egyes használata döntő szerepet játszott annak a politikai rendszernek a sikerében, mely a tömegek pártokon túli csatlakozására szólított fel. (Itt újabb szempontokkal is gazdagodik a közelítés: a történész a közterek, a „város használatát” szintén médiumként vizsgálja.)

A hatodik fejezet (*Európai demokráciák 1945–1989*) a francia és német sajtó második világháború utáni helyzetével mutatja be, hogy a médiaműfajok és a közönség pontos hierarchiája miként függ össze a politikai vitákban vállalt szerep differenciálódásával, illetve hogy a sajtó fejlődése mi módon kötődik a jogi keretekhez és az összetett politikai-gazdasági tételekhez.

A szerző csupán a hetedik fejezetben beszél a média direkt hatalmi pozíciós lehetőségéről (*A média az Egyesült Államokban: a negyedik hatalom?*). Sokat mondó a kérdőjel és a kifejezés emlegetésénél rendszeresen visszatérő idézőjel használata – Berto Lavenir maga is bizonytalan annak megítélésében, hogy valóban hatalmi ág-e a média (még Amerikában is). Máig változatlan ugyanis az alapvető feladatuk: elmagyarítani az állampolgároknak a legfontosabb aktuális problémákat; tájékoztatni a vezetőket a közvélemény állapotáról; éber ellenőrzésnek vetni alá a képviselőket és az elnököt. Igaz, hogy a politikai élet két meghatározó területén domináns pozícióba került a televízió: világképet ad, és részben meghatározza, hogy mit kell gondolni, illetve jelentős a súlya az elnökök megválasztásában és legitimitásuk fenntartásában. Ez sem a hatalmi ág, csupán a hatalmi eszköz jellegre utal, ráadásul a szerző is hitelesnek gondolja azt a vélekedést, hogy az amerikai média egy szűk elit kezébe került, mely semmiben nem tükrözi az átlag amerikai polgár véleményét.

Izgalmas, hasznos, tanulságos könyvet tartunk a kezünkben, számos kérdés, dilemma fogalmazódik meg a hétköznapi olvasóban és a szakemberben egyaránt. Mindenesetre egyetérthetünk a szerző konklúziójával, mely szerint a nyugati demokráciákban a politika és a média között kiépült kapcsolatrendszer vizsgálata több kérdést vet fel, mint amennyi választ képes adni. A legjobban kísértő kér-

dés pedig a propagandaszerep értelmezése, mely jól érzékelhetően nemcsak a totalitárius rendszerek sajátja, hanem a demokráciák médiarendszerében is meggyökerezik. Mert a média egyik legfontosabb sajátossága – amiről általában keveset beszélünk – az alkalmazkodóképesség.

VITÉZ FERENC

SZERZŐINKHEZ

Kérjük szerzőinket, hogy kézírataikat a továbbiakban az alábbi formában nyújtsák be:

Terjedelem: 15 000 – 30 000 leütés

Hivatkozási jegyzék vagy irodalomjegyzék: a szöveg végén.

Bibliográfiai adatok leírása:

Könyv: pl. Rosengren, Karl Erik: *Kommunikáció*. Bp., 2004, Typotex.

Kötetben megjelent tanulmány: pl. Nyíri Kristóf: *Az írásbeliségről és a néhány új médiumról*. In Béres István – Horányi Özséb (szerk.): *Társadalmi kommunikáció*. Bp., 1999, Osiris, 117–128.

Folyóirat-cikk: pl. Körösesnyei András: Politikai képviselő a vezérdemokráciában. *Politikatumányi Szemle*, 2003. 4. sz. 5–22.

(Részletesebben lásd: Gyurgyák János: *Szerkesztők és szerzők kézikönyve*. Bp., 2000, Osiris, 124–143.) Ha a hivatkozás után irodalomjegyzék is következik, az előbbi lehet rövid: pl. Nyíri, 1999, 119.

Online irodalom: az utolsó letöltés idejét zárójelben megjelölve, pl. Tóth András György: A film nyelvokona. http://filmvilag.hu/xereses_frame.php?cikk_id=108 (2007. május 4.)

Kézírataikat erre a címre várjuk: mediarium@licium.hu

A következő lapzárta ideje: 2007. július 30.

E SZÁMUNK SZERZŐI

ARANY LAJOS újságíró–szerkesztő
BEREK SÁNDOR szociológus
HODOSSI SÁNDOR vallásanár
KMECZKÓ SZILÁRD filozófus
KOVÁCS BÉLA LÓRÁNT irodalomtörténész
LOVAS KISS ANTAL néprajzkutató

NAGY ZOLTÁN médiakutató
SZŰK BALÁZS filmesztéta
TAKÁCS JUDIT nyelvész
TÓTH DÉNES szerkesztő, színikritikus
VITÉZ FERENC esztéta
VÖLGYESI ZOLTÁN történész